

ד"ר אוריאל לוינגר

כתובת קעקע עם אינדיקציה רפואית

הצגת הבעיה:

1. אישה ששערוthיה נשרו כתוצאה מטיפול כימוטרפי. החולה מעוניינת לבצע איפור קבוע – המדמה את שערות העפעפיים. האישה אינה יוצאת מביתה עקב בעייתה הנוכחית והאיפור הזה יגרום לה להרגיש טוב יותר ולצאת בין בני אדם ולהחלים מהר יותר. איפור זה נשאר קבוע למשך חודשים ארוכים – ולעיתים גם מעל שנה.
2. אישה לאחר כריתת השד עקב סרטן השד. הרופאים מבצעים שחזור השד. במהלך השחזור מציירים בכתובת קעקע את איזור הפטמה, שתיראה בצבע הדומה לטבעי.
3. לצורך סימון איבר מנותח (כדי לא לטעות בצד הניתוח) מדביקים מדבקת "קעקוע" שאינה יורדת כולל ברחיצה למשך שבועות קצרים הכוללת כיתוב "לנתח כאן".

מקור איסור קיעקוע

מפרשי התורה

איסור כתובת קעקע נכתב בספר ויקרא (יט כח) "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתובת קעקע לא תתנו בכם, אני ה'".

רש"י בפירושו לתורה מסביר על פי התלמוד מכות כא, א: "כתובת קעקע" – כתב המחוקק (חקוק) ושקוע **שאינו נמחק לעולם**, שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם.

"קעקע" – לשון והוקע אותם (במדבר כה ד) והוקענום (שמואל ב' כא ו), תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם, ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע.

ר' אברהם אבן עזרא (שם) כתב: וכתובת קעקע – יש אומרים שהוא דבק (מחובר בענינו) עם "ושרט לנפש", כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת (קעקוע ברזל מלובן) ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיותם נוכרים (כמקובל גם היום אצל הערבים והאתיופים). ומלת קעקוע כפולה, כמו רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב ה) והוא מגזרת והוקע אותם (במדבר כה ד). על דעת המתרגם היא מילה זרה, גם הוא הנכון.

אונקלוס תירגם: ורושמין חריתין (מלשון חריטה) לא תתנון בכון.

התרגום הירושלמי (יונתן בן עוזיאל) תירגם: וכתב חקיק לרשם חרית ציורא לא תתנון בכון.

ספורנו פירש: כתובת קעקע אסורה – [שאינן] לתת אות בבשרינו מלבד אות הברית.

הכתב והקבלה פירש: וכתובת קעקע הוא לרש"פ מלשון שקיעה ותחיבה (איינשעקקען), מענין ויתקעהו ימה סוף, ויתקעהו בבטנו, שהתיו מן תקע נוספת. שהשורש קע כמו תאב מן אבה. ונמצא גם כן בלי תיו ותקע כף ירך יעקב והוקע אותם לה' עצמות המוקעים. כפי שפירש רש"י מילת קעקוע מענין תחיבה והוא ענין תחיבה הנוהג עוד היום, שעושים במחט על פי הנייר והקלף נקבים סמוכים זה לזה עד שיעשו צורת אות. ותקרא זאת המלאכה. והוא גם כן ענין קעקע שתוחב מחט או קוץ בעור הבשר בעת שלא יזוב דם ועושה נקב קטן ומילא אותו דיו או צבע ושוב עושה נקבים נקבים עד שנעשה מכולם צורת אות או שאר צורה. זהו תחיבה קעקוע דהיינו תחיבה הנעשה על ידי תחיבת מחט או שאר דבר הנוקב. אלא שאפשר לעשות תחיבה זאת בלי נקיבת מחט והיינו שעושה בקולמוס נקודות נקודות זו אצל זו בדיו ושאר צבע בצורת אות הנקרא (פונקטירען) וזה מותר לעשות על עור הבשר. ואינו חייב כי אם על עשיית שני המעשים, שיקעקע במחט ויעשה נקבים ויכתוב דהיינו שימלא אותם בדיו ובצבע. וזהו ענין אמרם ז"ל כתב ולא קעקע וכו' דהיינו תחיבה לבד.

האור החיים מדייק מכך שנאמר בכתובת קעקע – לא תתנו בכם, ואילו ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. מדוע כתובת קעקע נאמר בה בכם. "שלא בבשר לבד יגרום הפגם אלא גם בפנימיות האדם".

המשנה, התוספתא והתלמוד

המשנה במסכת מכות פרק שלישי משנה ו': "הכותב כתובת קעקע, כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם. ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם את השם שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה'".

ר' עובדיה מברטנורא מפרש את המשנה: כתובת קעקע – מקרע בסכין על בשרו כעין אותיות, ואח"כ ממלא את הקרעים דיו או כחול. כתב ולא קעקע – על בשרו בדיו או בכחול, ולא קרע בסכין, או קרע [בסכין] ולא מלא בדיו או בכחול, אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע. לישנא דקרא נקט דכתיב כתובת קעקע – תחיבה ברישא והדר קעקע. אבל לעולם הקעקוע תחילה ואח"כ הכתב. וקרא הכי משמע וכתובת בתוך הקעקע לא תתנו בכם.

מדברי המשנה משמע שלצורך הגדרת כתובת קעקע נדרשים שלושה תנאים והם:

1. כתיבה – אותיות או אולי גם ציור.
  2. קעקוע – חריטה בעור הדם ולא כתיבה חיצונית שאינה חודרת לעור.
  3. צבע או דיו ובכל דבר שהוא רושם – צבעים שונים המשאירים את רושםם לאורך זמן.
- לפי ר' שמעון צריך לרשום את שם ה'.

התלמוד מסביר שכוונת ר' שמעון היא עד שיכתוב שם עבודת כוכבים (ולא כתיבה אחרת) שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכס אני ה' – אני ה' ולא אחר. לפי הסבר זה של ר' שמעון הכותב רק את שם ה' אינו חייב מדין כתובת קעקע.

התלמוד ממשיך – אמר רב מלכא אמר רב אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע.

רש"י אפר מקלה – דווקא נאמר שקשה היא ומקעקעת מקום המכה, והרושם נשאר שם אחר זמן אבל עפר בעלמא לא.

רב אשי אמר כל מקום שיש שם מכה, מכתו מוכחת עליו (שאינו עושה לצורך קעקוע).

הראשונים על אתר

התוספות – רב אשי אומר מכתו מוכחת עליו וכן הלכה. כן כתב הראש "והלכתא כרב אשי דבתראה הוא" ובפסקי התוספות – כתובת קעקע שמסרט בשרו בסכין כעין אותיות ואח"כ ממלא מקום הקעקע דיו וסם ואסור לעשות כך שום כתיבה.

הר"ן – קעקע לשם קריעה וחקיקה, עד שיכתוב ויקעקע כלומר אחר שקרע עורו, הניח דיו באותו שריטה וניכרת שם זמן גדול, ובעיני תרתי לחיובא שריטה וכתובה.

מדברי הראשונים הנ"ל עולה שכדי לעבור על האיסור צריכים התנאים הבאים להתקיים:

1. לא במקום פצע קודם – כי מכתו מוכיחה עליו, שאינו קעקע.
2. שורט או חורט בסכין ומחדיר דיו למקום.
3. הפעולה משאירה רושם שהוא כעין אותיות – כתיבה.
4. נשאר לזמן ארוך.

ללא כל התנאים הנ"ל אין הפעולה נחשבת ככתובת קעקע.

תוספתא (פ"ג ה"ט) – הכותב כתובת קעקע בבשר של חבריו, שניהן חייבים. במה דברים אומרים בזמן ששניהם מזידים, אבל אם היו שוגגין פטורין. אחד שוגג ואחד מזיד, שוגג פטור ומזיד חייב. ואינו חייב עד שיקעקע בדיו בכחול לעבודת כוכבים. קולפו באיזמל פטור.

הרושם על עבדו שלא יברח פטור.

מצפה שמואל – שלא יברח – עיין יורה דעה סי' קפ סעיף ד' הובא דין זה. וכ' הרב מוהר"ד נ"י דבזה יש ליישב קושית התוספות בגיטין (כ ב) ד"ה בכתובת קעקע, עיין ביור"ד סימן קפ"ד סק"ו שהביא לתרץ שאין העדים פסולים כיון שכתב לגרש.

ואינו חייב – לא קי"ל הכי כמבואר ביור"ד ריש סימן ק"פ ועיין רמב"ם פי"ב הלכה יא ועיין ביאורי הגר"א שם ביור"ד¹.

הרושם על עבדו פטור וכך הובא בשו"ע. והרמ"א העיר שלכתחילה מיהא אסור. וצ"ע באיזה עבד מדובר, בעבד עברי או בעבד כנעני. לדעת רש"י² שהתנאי בכתובת קעקע הינו דין עולמית, לא יתכן שיכתוב על עבדו העברי שהרי יוצא לחופשי כעבור שש שנים. אם כן לדעת רש"י מדובר בעבד כנעני. אך לדעת השו"ע שהתנאי אינו עולמית – הרי אם התירו לכתוב על עבדו יתכן שגם על עבדו העברי.

הרמב"ם וספר החינוך

כתב הרמב"ם³ "כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. וזה היה מנהג העכו"ם שרושמיין עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה. ומעת שירשום באחד מהדברים הרושמיין אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה. כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע. במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה. אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה.

1. הגר"א שם מסביר שלמרות שבתוספתא נאמר "ואינו חייב עד שיקעקע בדיו, בכחול לעבודת כוכבים" והתוספתא פסקה כר' שמעון במשנה, הלכה כדברי המשנה ולא דברי ר' שמעון.
2. גיטין כ ב – כתובת קעקע – רש"י – אינה נמחקת עולמית. לדעת רש"י – כתובת קעקע אינה לזמן מוגבל (כלשהו).
3. הלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה יא.

הרמב"ם מחדש שהאדם שכותבים בגופו את כתובת הקעקע אינו חייב אלא אם כן מסייע – הכסף משנה מחפש מקור לכך ואומר "לא ידעתי לו מקום מפורש, ואפשר שלמדה מדין הקפת הראש".

החינוך מצווה רנ"ג – שלא נכתוב בבשרנו כתובת קעקע שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם (ויקרא יט כח) והענין הוא כמו שעושים היום ישמעאלים, שכותבים בבשרם כתב מחוקה ותקוע שאינו נמחק לעולם, ואין החיוב אלא בכתב חקוק ורשום בדיו או בכחל או בשאר צבעונין הרושמיין. וכן אמרו במכות (כא א) קעקע ולא כתב כלומר שלא רשמו בצבע, כתב ולא קעקע כלומר שרשם בשרו בצבע אבל לא עשה שריטה בבשרו, אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחל ובכל דבר שהוא רושם.

המנחת חינוך (במצוה רנ"ג) דן האם לנאמר שקעקע ולא כתב או כתב ולא קעקע – האם יש איסור דרבנן. ודן בענין שלפי הכסף משנה (שמקביל את קעקוע לפאת הזקן) הרי זה מותר לכתחילה. אך לפי התוס' בגיטין וכן כתב בבית שמואל באבן עזר סי' קכד ס"ק טו שאפילו כתב ולא קעקע הוי איסורא דרבנן.

לפי זה שואל המנחת חינוך כיצד אפשר לרשום רשימה על בשרו. אמנם בפירושו לספר המצוות לרס"ג כתב שבחדא מינייהו יש איסור תורה מטעם חצי שיעור, ואזיל לשיטתו שגם בחצי מעשה יש איסור חצי שיעור. אולם בעל מנחת החינוך סובר שבכהאי גוונא ליכא איסור חצי שיעור (ראה במצוה ק"י ובמצוה תל"ז).

ומתוך שהכותב על בשרו יכול למחוק זאת ואינו דומה לגט שאינו יכול למחוק (שבעינין שאינו יכול לזייף). ומסיק שהוא איסור דרבנן אפילו בכתיבה כדעת התוס' וכמשמעות לשון המשנה "אינו חייב" – על כן אין להקל.

הרב חיים קנייבסקי שליט"א בקונטרס פתשגן הכתב סי' יח כתב שאף שלדעת התוספות שבחדא מינייהו איכא איסור מדרבנן, היינו בשרט ולא בכתב, אבל בכתיבה בלחוד בלי שריטה לא דמי כלל לכתובת קעקע. ולפי זה אף להנמוקי יוסף שלא בעינין כתב המתקיים לעולם שרי לכתוב על בשרו אף מדרבנן, כיוון שכתובה לחוד אינו דומה לכתובת קעקע.

פסק השלחן ערוך

שולחן ערוך יורה דעה סימן קפ פסק

בסעיף א – כתובת קעקע היינו ששורט על בשרו וממלא מקום השריטה בחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים.

בסעיף ב – אם עשה כן על בשר חבירו, אותו שנעשה לו פטור, אא"כ סייע בדבר.

בסעיף ג – מותר ליתן אפר מקלה על מכתו [ש"ך – סק"ו דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוקות העובדי כוכבים אלא לרפאות המכה].
בסעיף ד – הרושם על עבדו שלא יכרח פטור – רמ"א ונראה דלכתחילה מיהא אסור.

מִרְן בְּשׁוֹלְחַן עֶרוֹךְ הַשְּׁמִיטָה מִסְפַּר נְקוּדוֹת בְּדִין כְּתוּבַת קַעֲקַע –

1. לא נדרש קיום הכתובת לעולם.
2. אין הכרח דווקא בכתיבת אותיות. לכן יש מקום לשאול האם האיסור הוא דווקא כתיבה או כל רושם וציור?
הדבר תלוי במחלוקת הנימוקי יוסף הרא"ש החינוך והרמב"ם.
החינוך "וכתב אפילו אות אחת בכל מקום בגופו" ומקורו מפסקי הרא"ש שהובאו לעיל.
הרמב"ם "וממלא מקום השריטה כחול או דיו".

השולחן ערוך פסק כדברי הרמב"ם – וממלא מקום השריטה כחול או דיו ולא הזכיר את דרישת כתיבת האותיות כלל.

ה"חכמת אדם" פסק – כלל פט הלכה יא – עוד מחוקותיהם, שהיו שורטים על בשרם וממלאים השרט במין צבע או בדיו או שצובע תחילה ואח"כ שורט. והעושה כן חייב מלקות כדכתיב וכתובת קעקע וכו'. ומ"מ מותר ליתן אפר מקלה ושאר דברים על מכה לרפואה אע"פ שיהיה נשאר הרושם דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוקת עכו"ם.

שינוי בסדר הקיעקוע

כתיבה ואח"כ שריטה – הביא המנחת חינוך שזה מחלוקת בין רש"י שסובר שאסור לעומת הנימוקי יוסף והרא"ש הסוברים שאין בכך איסור – ששריטה היא תנאי מוקדם לכתיבה. החכמת אדם הביא בפשיטות שאין הבדל וכן כתב הב"ח (הובא בש"ך) "והוא הדין כותב בצבע תחילה ואח"כ שורט במקום צבע". ר' עובדיה מברטנורא בפירושו על המשנה שהובא לעיל מדגיש שמדובר בשריטה ואח"כ כתיבה. שואל הרע"ב מדוע נכתב כתובת קעקע – הרי הסדר הכרונולוגי הינו קעקע ואח"כ כתובת, אלא שכך לשון הכתוב ופירושו – כתובת הנמצאת בתוך הקעקוע.

כתיבה ורשימה ללא שריטה הבאנו לעיל שיש הסוברים שהדבר אסור מדין חצי שיעור, אך המנחת חינוך אינו סובר כן שהרי לא עשה חצי מעשה, והרב קנייבסקי הסביר שהאיסור הוא בשריטה אך לא בכתיבה בלבד.

סיכום

מתוך המקורות ניתן להסיק את המסקנות הבאות בהתייחס לשאלות שפתחו את הדיון כאן:

לשאלה 1. השאלה עוסקת בציור בלבד ללא שריטה ברורה.

לדעת החינוך והרא"ש אין פה כתיבת אותיות, הדבר אינו משתמר עולמית (לרש"י יתכן ואין בכך איסור גמור) ומבוצע רק ציור וכפי שהבאנו בדעת הרב קנייבסקי אין האיסור בכך.

אומנם לדעת השו"ע והרמב"ם אין להקל בכך ויש בכך איסור (דרבנן כפי הנראה בדברי המנחת חינוך). בכל זאת במקום שהדבר מסייע לחולה להחלים – על ידי הרגשתה הבריאה יותר והיכולת להיות בין בני אדם אולי יש מקום להקל.

לשאלה 2

השאלה עוסקת בכתובת קעקע רגילה של ציור ללא כתיבת אותיות.

לדעת ספר החינוך אין איסור תורה בכך אך לדעת הרמב"ם והשו"ע האיסור באופן זה דאורייתא.

אם הדבר נערך בעת הניתוח כאשר האישה אינה בהכרה ואינה משתפת פעולה, אולי יש מקום להתיר לבצע זאת על ידי גוי שאינו מחוייב בדין כתובת קעקע ולצרף את דברי הרמב"ם והשו"ע "במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה. אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה". וכפי שכתב הכסף משנה שאינו יודע מקורו וכנראה מקורו מהקפת הראש ואם אכן זה מקורו הרי דינו כהקפת הראש כאשר אחר עושה ללא עזרתו ומותר "אם עשה כן על בשר חבירו, אותו שנעשה לו פטור, אא"כ סייע בדבר" [שו"ע].

לשאלה 3

אין מדובר בשריטה כלל, אך מדובר בכתיבה שאינה נמחקת בקלות.

לאור כך שאין כאן כל דרך "קעקוע" והדבר נעשה לצורך רפואי יש מקום להקל. יתכן להציע לרופאים שהמדבקה תכיל תמונה או יתרה על כך שהמדבקה תהיה בצורה מסויימת (כדוגמת חץ) ולא מילים, כך שגם דין הכתיבה לא יתקיים וכל דין כתובת קעקע לא שייך בכך.

נכתב לעיון ולא להלכה. הלכה פסוקה נקבל ממורי ההוראה המוסמכים⁴.

4. העברתי סקירה זו לרב אליעזר רוט שליט"א ולהלן מובאים דברי תשובתו.

הרב אליעזר רוט הרב נתן גשטטנער

קעקוע למטרות רפואיות – שו"ת

לידידי חכים ורבי, ד"ר אוריאל לוינגר שליט"א

דבר שאלותיו בדין כתובת קעקע במי שנצרך לכך מפאת מחלה, יש לדון מתלתא טעמי.

א. - יש לבאר האם הנידון הוא בדאורייתא או בדרכנן, ואם הוא דרכנן יש לומר דבמקום חולי לא גזרו רבנן. ובאופן אחר יש לומר דאיסור דאורייתא הוא דווקא כשעושה לצורך חוקותיהם אבל כשעושה לצורך לא אסרה תורה.

ב. - עוד יש לבאר בגדרי החולי, דיתכן ומכיוון ודעת הרופאים דעל ידי הקעקוע ישתפר הרגשת החולה ויתרפא על ידי זה, אפשר דחשיב כפיקוח נפש. ואפילו אם הנידון הוא בדאורייתא שפיר מצינו לצדד למצוא צירופי היתר בנידון דידן.

ג. - עוד יש לבאר אם כשהקעקוע נעשה על ידי גוי, והחולה מורדם, יתכן לצדד דאין זה איסור קעקוע.

ונבאר דברינו, דיעויין בשו"ת מעיל צדקה (סי' לא) דדווקא כשכותב אותיות אסור מהתורה, והובא בפתחי תשובה (ביו"ד סי' ק"פ סק"א). ומעתה בנידון דידן אינו אלא דרכנן, ובכאי גוונא לא נאסר. – איברא דיעויי"ש במעיל צדקה שהביא מהסמ"ק (מצוה ע"ב) דמפרש כתובת קעקע דהוא צורת אותיות. וכבר כתב הברכי יוסף (ביו"ד סי' ק"פ) דכ"מ בספר החינוך (במצוה רנ"ג), וכיו"ב צידד בשו"ת מוצל מאש (סי' נ"א). ולכאורה מדברי הרמב"ם והטור והשו"ע שלא הזכירו מזה, שמעינן דלית להו הך מילתא. ואמנם המעיל צדקה דקדק מלשון הרמב"ם (פי"ק מסנהדרין) שכתב "הכותב כתובת קעקע", ומדכפל לקראו כתב ש"מ דבעינן אותיות ממש. – אכן יש לומר דאין הכרע, דגם בקרא נמי כתיב הכי, וכן בתורת כוהנים (פ' קדושים פ"ו), ואפ"ה יעויי"ש בפירוש הראב"ד על התורה כוהנים דלא בעינן כתיבת אותיות אלא רושם שיעשה שם הוא הנקרא כתובת קעקע. וכיוצא בזה כתב בפירוש הר"ש משאנן. והרי גם מדברי הרמב"ם שמעינן הכי, דהא לא הדגיש שיכתוב אותיות. – וכבר כתב המנחת חינוך (במצוה רנ"ג) דאין הכרע מדברי הרמב"ם דבעינן דווקא אות לחיבו, אלא אפילו ברשימה בעלמא חייב. והביא שכן פירש בס' יד הקטנה. – ויעויין בפירוש הריב"ן למסכת מכות (כא). ד"ה כתובת קעקע וכו', ובריטבא שם, דאין צריך דווקא אותיות.

והנה מעכ"ת שליט"א הביא הנדון ברושם על העבד שלא יברח דפטור, וצידד דה"נ יש לדון בזה. – אמנם הרמ"א (בסי' ק"פ ס"ד) כתב דלכתחילה אסור. – ובלא"ה בנד"ד גרע, דהתם אינו צריך לכתובה רק לצורך שמירה על העבד, משא"כ בנד"ד שצריך לכתובה משום נוי ולא לידע אחר, נראה דאסור. וע"ע בתשובות נודע ביהודה תנייתא (אהע"ז סי' קל"ה). וכבר כתב בס' ערוך לנר במכות (כ"א). דמסתימת הפוסקים נראה דאסור.

ובמה שנסתפק מעכ"ת בפירוש דברי רש"י שכתב דקעקוע היינו לעולם, יעויין מש"כ מו"ר מרן הגר"נ גשטטנר שליט"א בשו"ת להורות נתן (ח"י סי' ס"ד סק' י"א) דאינו לעולם ממש, אלא זמן ארוך ע"ש.

אכן בנידון סימן באבר המנותח, בזה יש לצרף להיתר. והסכים עמי מו"ר שליט"א וכדלקמן:

שאלה: רופאים העוסקים בטיפולי קרינה ל"ע, שואלים האם מותר להם לבצע תהליך של סימון הגידול כהכנה לטיפול על ידי קעקוע.

חשיבות הסימון היא כדלהלן: סימון הקעקועים בחולים אלו הוא כדי לדמות את סדר ההקרנות שהחולה יקבל. הסימון נקרא בשפת הרופאים "סימולציה" ויעודו הוא קביעת "האיזו – סנטר" והיינו הנקודה שמהווה את מרכז הגידול וסביבה בונים את כל תוכנית הטיפול בחולה, זווית הלייזר, ומספר שדות הקרינה.

סימון "היזו – סנטר" בסימולציה נעשה על ידי מערכות של לייזרים וכאשר יש התחברות של קרניים יחד באותה נקודה צריך לסמן אותה. אופן הסימון נעשה על ידי קעקוע קבוע ב-3 נקודות (ופעמים ב-7 נקודות) בצבע כחול בקוטר של מחט עירוני. כאשר מגיע החולה בשלב מאוחר יותר לקבל טיפול, מכוון הטכנאי את מכונת ההקרנה על הנקודות המסומנות על הגוף, וכך מתבצע טיפול מדוייק ללא חשש לפגיעה באברים הבריאים, וטיפול מלא בגידול עצמו. היתרון בקעקוע הוא שהנקודות לא נמחקות על גוף החולה.

בסימון ידני, צריך החולה להגיע אחת ליומיים לטכנאי בית החולים לבצע סימון חוזר עד מועד הטיפול. קיים חשש של נדידת הנקודה בעור, ומכיוון שאין צילומים הכל נעשה על ידי השערה של הטכנאי. ולעיתים החולה שוכח שאסור לו לשטוף ופעמים שהחולה עצמו מסמן על גופו את הנקודה וכמובן שהסיכון בכך גבוה.

תשובה:

א. לכאורה יש לדון להתיר מתלתא טעמי, חדא לפמש"כ המעיל צדקה (סי' ל') דכתיבת קעקע הוא רק בכתב ממש, וברושם אינו אלא דרבנן, א"כ במקום חולי גזרו רבנן.

ב. ועוד יש לדון להתיר עפמש"כ הנמ"ח (מצוהר נ"ג סק"ה) בשם ספר "משנת חכמים" (סי' נ"ז סק"א) דדווקא רושם ולא נקודה קטנה. א"כ הכא דהוי נקודה קטנה שרי. אמנם המנ"ח הניח דבר זה בצריך עיון. אכן במשנת חכמים שם דקדק הכי מהרמב"ם, ע"ש.

ג. עוד יש לדון להתיר די"ל דדווקא כשהציור והקעקוע מסמן ביטוי של מסירת מסר מסויים, אסרינן. משא"כ הכא דאינו מסמן מסר מסויים רק קביעת גבול. [יתכן דבשבת הוי משרטט ולא כותב]. ועויין ששו"ע יו"ד (סי' ק"פ ס"ד) שפסק דהרושם על עבדו שלא יברח פטור. והאחרונים נקטו בביאור הך דינא, דהוא מפני שאין כוונתו על עצם הכתיבה אלא דכוונתו שעי"ז העבד לא יברח. וכמש"כ בספר "גט פשוט" (באהע"ז סי' קל"ה ס"ק) ובחידושי חת"ס בגיטין (כ:), ובמהר"ם שיק (מצוהר נ"ד). וע"ע בשו"ת "שואל ומשיב" (מהדו"ת ח"א סי' מ"ט) והנה יש לומר דגם בנד"ד אין הכוונה לעצם הכתיבה, אלא כדי לגלות היכן מיקומו של הטיפול הרפואי, ודמי לרישום על גבי העבד שלא יברח. ובלא"ה י"ל דבנד"ד שרי, עפמש"כ בס' "חדרי דעה" (שם ביו"ד סי' ק"פ ס"ד) שביאר הטעם דהרושם על עבדו שלא יברח דפטור, בזה"ל: "לכאורה פשוט דגוף האיסור ודאי איכא גם בעבד דקיי"ל דעבד חייב בכל מצוות שהאישה חייבת, ואישה ודאי חייבת בזה, דלא מפיק בקידושין אלא בל תקיף כו'. וכן מוכח בהדיא דברי התוס' כו'. וא"כ ע"כ דעיקר הפטור בזה משום דאינו אסור אלא כשעושה בשביל חוקותיהם, אבל כשעושה לצורך לא אסרה תורה" עכ"ד. וע"ש במש"כ להוכיח ד"ז. ומעתה בנד"ד וודאי דשרי.

תשובת הג"ר נתן גשטטנער

הצעתי דברי למור"ר עמוד ההוראה בעל ה"להורות נתן". וזה מה שהשיבני:

ט' אדר ב' שנת תשס"ח לפ"ק

שלמא רבא למ"כ תלמידי המחכים את רבותיו הרב הגאון החריף והבקי מוה"ר אליעזר רוט שליט"א ראש כולל נתיבות המשפט ורב ומו"צ פה בני ברק.

יקרת מכתבו הגיעני, על דבר שאילת הרופאים העוסקים ברפואת חולי ממאיר ר"ל על ידי הקרנה, וכדי לדעת המקום המדוייק שצריך להקרין, מסמנים את המקום על ידי קעקוע של כמה נקודות בגופו של החולה, ועל ידי זה יוכלו לכוון את ההקרנה בדיוקנות במקום החולי ללא חשש בפגיעה באיברים בריאים וייעשה טיפול מלא במקום החולי עצמו. ואם יעשנה את הסימנים על ידי רשימה ביד, יש חשש של נדידת הנקודה בעור, או שישטפו את הנקודה במים, ופעמים החולה עצמו רושם על גופו את הנקודה ויש בזה חשש סכנה. ועוד האריך כת"ה קצת בביאור החשיבות לעשיית הקעקוע.

א. הנה בש"ת להורות נתן (חלק י" ס" ס"ד) הבאנו מספר החינוך (מצוה נ"ג), דמשמע דאינו חייב אלא בכותב אות אחת על גופו, ומשמע דבעינן דווקא אות. וכמש"כ בסי' ברכי יוסף (יו"ד סי' ק"פ), וכן הוא בשו"ת מעיל צדקה (סי' ל"א) בשם סמ"ק (מצוה ע"ב) דאינו חייב אלא בכותב כעין אותיות, וכן בתוס' ישנים מכות (כ"א). משמע דבעינן דווקא כעין אותיות עיי"ש. אלא שהראב"ד בפירושו לתורת כהנים (קדושים פ"ו) כתב דלא בעינן כתיבת אותיות, וכ"כ שם בפירוש הר"ש משאנן עיי"ש. ברם מבואר בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' נ"ג), דאע"ג דיחיד ורבים הלכה כרבים, מ"מ בשעת הדחק שיש הפסד מרובה יש לסמוך על היחידים עיי"ש. ופסקו הרמ"א בחו"מ (סי' כ"ח ס"ב) עיי"ש. וא"כ בנידון דידן דצריכים לקעקוע להצילו מחולי מסוכן, ודאי דיש לסמוך על השיטות הסוברים דליכא איסורא אלא בכותב אותיות.

ב. ואמנם הש"ך ביו"ד (סי' רמ"ב בהנהגת בוראה או"ה) כתב דהא דמתיר הרשב"א בהפסד מרובה לסמוך על היחיד, היינו רק באיסור דרבנן אבל לא בדאורייתא, ולא כהב"ח דמשמע דס"ל דאף בדאורייתא סמכינן על היחיד בהפסד מרובה עיי"ש. ובט"ז יו"ד (סי' רצ"ג סק"ד) מוכח דסובר דגם בדאורייתא סמכינן על היחיד בשעת הדחק, והש"ך בנקודות הכסף שם השיגו עליו דרק בדרבנן סמכינן על היחיד עיי"ש. ברם מצאתי באור זרוע (ח"א סי' שכ"ח) שהביא מש"ס נדה (ו.) דבשעת הדחק יש לסמוך על היחיד במקום רבים. וכתב כן לענין חדש בחו"ל דיש לסמוך על מאן דסובר דהוי רק מדרבנן עיי"ש. ומוכח דסמכינן על היחיד בשעת הדחק גם בדאורייתא, וכדעת הב"ח והטו"ז. ועיין בזה בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' נ"ח). וא"כ בנידון דידן ודאי יש לסמוך על הסוברים דליכא איסור אלא כשכותב אותיות ולא בסימן בעלמא.

ג. וכת"ה נ"י הביא מס' מנחת חינוך (מצוה נ"ג) שהביא בשם ס' משנת חכמים, דבעינן דווקא אות שלם או רושם שלם, אבל בשריטה בעלמא אין סברא לחייב עליה, רק מדרבנן אסור, ובמכתו מוכיח עליו שפיר דמי עיי"ש. אולם המנחת חינוך כתב על זה דצריך עיון בדינים אלו שהם איסורי תורה אם אפשר לגבב קולות במקום שסתמו ראשונים עיי"ש. אולם יש לסמוך על הראשונים הנ"ל הסוברים דליכא איסור אלא ברושם אותיות ולא ברשימה דעלמא, ועל זה יש לסמוך בשעת הדחק כזה, וכמו שכתבנו.

והשי"ת ישלח רפואה שלימה לכל ישראל
חותם בברכת התורה וכט"ס

הרב נתן גשטטנער